

К. О. Довмат
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»
Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент О. О. Туришева

ЧАСТИНОМОВНА НАЛЕЖНІСТЬ СУБСТАНТИВОВАНОГО ПРИКМЕТНИКА В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Для кожної частини мови характерні певні властивості. Сучасні мовознавці класифікують частини мови в окремі групи, послуговуючись відповідними ознаками форми та значення того чи іншого слова. Проте в ході визначення частиномовної належності окремих груп слів виникають суттєві труднощі. Ця стаття має за мету проаналізувати особливості субстантивованих прикметників та визначити їх місце у системі німецької мови. Зазначене питання стало сферою досліджень багатьох мовознавців (Г. Пауль, Г. Глінц, Й. Ербен, К. Ромер), проте чіткої та однозначної частиномовної характеристики не існує й досі.

Частини мови – це граматичні класи слів, об'єднані на підставі спільності загального категорійного значення, морфологічних категорій і парадигми, синтаксичних властивостей і функцій [3: 787].

Класифікація частин мови здійснюється за трьома критеріями: синтаксичним, морфологічним та семантичним. Однак визначення частин мови лише за одним критерієм не завжди є доцільним. У більшості випадків при цьому необхідно застосовувати кілька критеріїв.

Складність визначення частиномовної належності окремих слів полягає в тому, що вони можуть вживатися в іншому семантичному чи синтаксичному контексті, який є для них не типовим. Таким чином, слово може набувати нових властивостей, що зумовлює його співвіднесеність з іншою частиною мови та призводить до різноманітних транспозиційних процесів, які є дуже поширеним явищем у сучасній німецькій мові.

Мовознавці визначають транспозицію як використання однієї мовної форми у функції іншої форми [4: 592], у вужчому значенні транспозиція трактується як перехід слова з однієї лексико-граматичної категорії в іншу або його вживання у функції іншої частини мови. Зміна функції слова в мові, накопичення нових граматичних ознак, виникнення нових зв'язків з іншими словами і втрата старих

зв'язків, а головне – семантичні можливості створюють умови для транспозиції частин мови.

Деякі дослідники до транспозиції відносять вираження значень частин мови шляхом афіксації, інші називають це явище словотвору імпліцитною деривацією. Також виокремлюють поняття конверсії – синтаксичної транспозиції слів, словосполучень чи навіть речень з потенційною семантичною зміною значення та лексикалізацією без застосування засобів деривації та зміни кореневої голосної [5: 175]. В результаті такі слова набувають граматичних та синтаксичних ознак іменника, а також відповідного категорійного значення. Оскільки іменник виражає категорійне значення предметності, його ознаки «передаються» іншим частинам мови для того, щоб висловити ту чи іншу ознаку, дію, процес чи стан без зміни будь-яких морфологічних ознак.

В сучасній науці точне визначення розділу мовознавства, у якому необхідно висвітлювати питання субстантивації є й досі суперечливим питанням, відповідно певні труднощі створює класифікація продуктів субстантивації. Г. Пауль виділяє два види субстантивації – функціональну (в межах речення) та повну (утворену із речення чи словосполучення) [6: 109].

Г. Пауль вважає, що причиною субстантивації є проблема чіткого розмежування частин мови. Вчений підкреслює, що перехід прикметника до розряду іменника спочатку має випадковий характер, але завдяки традиційному вживанню прикметника у функції іменника він може остаточно перейти до класу іменників. Г. Пауль не розглядає субстантивацію як один з видів словотворення, він розглядає це явище в аспекті синтаксису.

Г. Глінц, досліджуючи проблему субстантивації прикметників, зазначає, що субстантивовані прикметники відрізняються від прикметників своїми граматичними властивостями [1]:

- вони втрачають здатність змінюватися за родами не змінюючи семантики;
- вони змінюють характер сполучуваності.

Причину субстантивації Г. Глінц схильний бачити у зміні синтаксичної функції слова, що є логічним висновком відповідно до його підходу щодо визначення частин мови з позицій аналізу членів речення.

М. Д. Степанова зазначає, що причиною субстантивациі є зміна семантики слів, що впливає на їх граматичну характеристику. Дослідниця виокремлює такий критерій стійкої субстантивациі як загальноживаність слова, при цьому підкреслюється, що деякі із субстантивованих прикметників і дієприкметників таким чином уже ввійшли до основного словникового фонду мови [1].

Наслідком процесу переходу є формування в мові периферійної синкретичної, гібридної лексики – перехідної категорії слів, що займає проміжне положення між різними частинами мови [2: 38].

Слова певної частини мови, набуваючи лексико-граматичних ознак нової частини мови, в більшості випадків зберігають також ознаки слів вихідної частини мови – це призводить до роздвоєння слова та втрати ним граматичної однорідності (*ein alter Mann – ein Alter*). Диференційоване використання термінів «лексема» та «словоформа» дозволяє виявити сутнісні характеристики переходу слів усередині частин мови.

В результаті переходу лексичної одиниці з однієї частини мови в іншу вчені спостерігають зміну цілого комплексу її ознак [2: 38-45]:

1. Зміна синтаксичної функції.

Деякі дослідники вважають, що процес переходу починається саме зі зміни синтаксичної функції. Якщо в реченні прикметник замість звичайної для нього функції означення починає вживатися як додаток, підмет, то при цьому він набуває значення іменника:

2. Зміна категорійного значення.

Прикметник в процесі переходу в іменник набуває значення предметності.

3. Зміна лексичного значення.

При утворенні ад'єктивних іменників у деяких випадках змінюється лексичне значення. Перехід прикметників в іменники може супроводжуватися звуженням, конкретизацією їх значення (*der Kleine, der Bekannte*) або широким узагальненням їх ознак та абстрактністю (*das Große, das Neue*).

Компонент ознаки в семантиці стійких субстантивованих прикметників і дієприкметників значною мірою послаблюється, посилюється предметний компонент. Синкретизм таких утворень проявляється насамперед у морфемному складі та синтаксичній функції. Стійкі синкретичні слова, як правило, стилістично

нейтральні. Оказіональні синкретичні слова – експресивні та привертають увагу своєю незвичністю.

4. Зміна дистрибуції.

Процес субстантивації прикметника супроводжується зміною характеру сполучуваності з іншими словами.

5. Зміна граматичних властивостей.

Субстантивація слів, які спочатку виражали ознаку предмета, призводить до того, що поряд з лексичним значенням іменників вони отримують відповідно і характерні для іменників граматичні властивості. Це проявляється: 1) у зміні характеру граматичних категорій роду, числа й відмінка із залежних у самостійні; 2) окремі прикметники втрачають властиву для них здатність змінювати рід, за ними закріплюється рід конкретного (упущеного) іменника (*die Senkrechte*).

Отже, відзначаючи ряд особливостей, які притаманні субстантивованим прикметникам, слід зазначити що в результаті субстантивації прикметників утворюється нова лексична одиниця, яка поєднує в собі категорії предметності та ознаки. Таким чином, субстантивовані прикметники набувають семантичного переосмислення, що виражається у зміні синтаксичної функції. Не зважаючи на значні відмінності між власне прикметниками та субстантивованими прикметниками, більшість мовознавців не уналежнюють останні до іншої частини мови. Проте ми схилиємося до іншої класифікації, за якою субстантивовані прикметники належать до підкласу вторинних іменників, тобто утворених шляхом субстантивації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Каушанська Л. В. Субстантивовані прикметники в німецькій мові в сучасній технічній літературі та їх переклад українською. / Л. В. Каушанська // [Наукові записки \[Національного університету "Острозька академія"\]. Сер. : Філологічна](#). – 2013. – Вип. 36. – С. 323-325. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2013_36_100.pdf

2. Остапенко С. А. Субстантивация как процесс взаимодействия грамматических классов слов и проблема ее изучения // Языковые категории и закономерности. Межвуз. сб. Кишинев: «Штиница», 1990. – с. 38-45

3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.

4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник /

Олена Олександрівна Селіванова – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.

5. Hoffman L. Handbuch der deutschen Wortarten / Ludger Hoffmann. – Berlin – N.Y.: Walter de Gruyter, 2007. – 980 S.

6. [Kürschner W. Grammatisches Kompendium: Systematisches Verzeichnis Grammatischer Grundbegriffe / Wilfried Kürschner. – Tübingen-Basel: A. Francke Verlag, 2008. – 304 S.](#)